

Az úton tovább kell menni. Tanulmányok a cigánygyermek nevelésének és oktatásának köréből. Szerk.: Dr. Kotnyek István

Évtizedek tapasztalatai tanítottak meg bennünket arra, hogy a kényes kérdéseket a pedagógiában sem szabad megkerülni. Kinek használ, ha valami képzelt illendőségből vagy tapintatból elhallgatjuk valóságos gondjainkat? Be kell látnunk, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű cigánygyermek nevelése hosszú távú feladat, amelyben nem tudunk évről évre gyors és látványos eredményekről beszámolni. A fejlődést általában sem volna helyes egyenletesen emelkedő, töretlen ívnek felfogni, hát még ha olyan összetett társadalmi folyamatról van szó, mint a cigány népesség kulturális fölemelése! Ez az út hosszú és nehezen járható, tele van buktatókkal és kényszerű kitérőkkel — de végig kell menni rajta. Így kell értelmeznünk a hat tanulmányt és egy dokumentumgyűjteményt tartalmazó kötet címadó gondolatát.

A kötet szerzői Zala megyei pedagógusok, akiknek rendkívül értékes közvetlen nevelési tapasztalataik vannak a cigánygyermek neveléséről.

Gelencsér Gábor példamutató szakértelemmel tekinti át a (volt) nagykanizsai járás cigány dialektusait. Gyűjtőútja során 65 faluban fordult meg, és jegyezte le a három cigány nyelvjárást (a kolompár, a vend és a beás) alapszókincsét és jellegzetes beszédfordulatait. Kutatási eredményeiből azzal a kimondott céllal ad izelítőt, hogy segítséget adjon a cigánygyermekkel foglalkozó pedagógusoknak. Úttörő vállalkozás! Ne ki elhíhetjük, hogy „az egyébként zárkózott és nehezen oldódó cigányok sokkal közlékenyebbek és barátságosabbak, ha a kezdeményezés cigány nyelven történik”. Annál meglepőbb az a megállapítása, hogy „a cigánygyermek — főleg a tíz éven aluliak — szinte semmit sem tudnak már cigányul”. Valóban így volna? Hogyan egyeztessem össze a kiváló gyűjtő megállapítását a kötet többi szerzőjének közvetlen nevelési tapasztalataival, akik szerint — hogy csak egyiküket idézzem — a cigánygyermekek közül „legtöbben alig, néhányan egyáltalán nem tudnak magyarul”, amikor iskolába kerülnek? Elképzelhetőnek tartom, hogy a cigánygyermek egy része sem az egyik, sem a másik nyelvet nem ismeri megfelelően. A nyelvi meg-

állapodottság hiánya pedig — az átmenetiség, a kevertség, a bizonytalanság — épp úgy akadályozhatja a gondolkodási műveletek fejlesztését, mint a másnyelvűség.

Dr. Kotnyek István széles körű ismeretek birtokában tekinti át a cigánytanulók oktatására irányuló törekvéseket a kezdetektől az I. világháborúig. A gazdagon dokumentált, kitűnően rendszerezett tanulmány felér egy társadalmi önvizsgálattal. A cigányság letelepítésére, munkába állítására és rendszeres oktatására irányuló elszigetelt vagy országos törekvések régi keletűek, de évszázadokig nem hoztak megnyugtató eredményt. A különféle indítatású rendeletek és kísérletek teljes vagy részleges kudarca a mai olvasó számára is tanulságos. (Mária Terézia, II. József, Eötvös József, József főherceg.)

A XX. század első évtizedeiben erősödik föl a haladó szellemű polgári fel fogás képviselőinek hangja, s ez már észrevehetően befolyásolja a közvéleményt. De túl sok a megoldásra váró feladat, s az állami, társadalmi hozzájárulási készség túl kevés. Atűtő eredményt nem sikerült elérni. A legfontosabb tennivalók meghatározásához ez a történeti vizsgálat is hozzájárul. *Kotnyek István* — fontosságai sorrendben — a letelepítést (ma: az elfogadható lakást), a rendszeres munkavégzést és az iskoláztatást tartja a legfőbb feladatnak.

Zala megye Csapi nevű kisközségében nyílt meg az ország első cigány iskolája és diákotthona 1973-ban. A megalakulás körülményeiről és 10 éves nevelési tapasztalatairól számol be *Táisz István*, az intézet igazgatóhelyettese („Tíz év Csapiban”). Írásának legnagyobb értéke a kollégiumba került cigánygyermek magatartásának, viselkedésének és fejlődésének hiteles leírása. A tapasztalatok közreadása azért különösen értékes, mert a kívülálló azt hinné: a halmozottan hátrányos mikrokozmoszból való kiemelés automatikusan hozza magával a jobb nevelési eredményt. A családi környezetből azonban nem lehet megrázkódtatások nélkül kiemelni a gyermekeket. A két kultúra közötti távolság túlságosan nagy, és a visszahúzó kötelekeket nem lehet — mint a gor-

duszi csomót — elvágni. Meg kell értenünk a gyermekeket, de meg is kell változtatnunk őket: ez a pedagógus hivatása.

Havril Andrásné is a csapi tapasztalatokról számol be írásában: a műveltségi hátrány csökkentésének lehetőségeit taglalja. Pontos képet ad a kollégiumban elhelyezett cigánygyermek napirendjéről, szokásairól, beilleszkedési zavarairól. Fő figyelmét — s ez igen értékes nevelői törekvés — a tennivalókra összpontosítja. Megállapítja, mely pedagógiai tevékenységi formák váltak be, s melyek bizonyultak hibásnak. *Havril Andrásné* konkrét, kipróbált módszereket is ajánl a gyermekek felzárkóztatására. Egyértelműen állást foglal a csapi kezdeményezés mellett, jól látja azonban a kritikus pontokat is. Részletesen felsorolja a Csapiban folyó munka eredményeit és hibáit.

Nadrai László pózvai tapasztalatok alapján számol be a cigánygyermek tankötelezettségének végrehajtásáról. A nehézségeket a cigány lakosság életkörülményeire, az óvodai nevelés hiányára, a hézagos nyelvismeretre, az iskolaérettségi vizsgálatok elmaradására, az iskolaelőkészítő foglalkozások elégtelenségére, a napközisothonos ellátás korlátozott voltára, a differenciálatlan oktatási és nevelési követelményekre, a kisegítő iskola körüli helytelen gyakorlatra vezeti vissza. A mélyen átgondolt,

elemző írás meggyőzően mutatja ki, hogy a gyógypedagógiai alanynak tekintett cigánygyermek jó része valójában nem értelmi fogyatékos, hanem a kedvezőtlen nevelési körülmények miatt maradt el korosztályától.

Buda Jánosné, a zalaegerszegi Csácsi úti Általános Iskola nevelője felveti a kérdést: helyes-e a cigánygyermeket elkülöníteni az oktatásban. Kár, hogy a kérdést végül is megválaszolatlanul hagyja (saját tapasztalatai nem voltak elegendők a kérdés eldöntésére). Az írás azt is vizsgálja, hogy mi módon vonhatók be a cigánygyermek az úttörőmozgalomba, s milyen sajátos gyermekvédelmi feladatokat kell ellátni a nevelőknek az iskolában.

Zala megye sok tekintetben példát mutatott a cigánygyermek nevelésében. A kötet második részében közölt válogatott dokumentumok kommentár nélkül is igazolják, hogy a megyei nevelési eredmények annak a megkülönböztetett figyelemnek és támogatásnak köszönhetőek, amellyel a vezető tanácsi szervek ezt a fontos társadalmi feladatot a megoldás útján egyengették. S ez nemcsak Zala megyei tanulság.

(*Zala megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztály Továbbképzési Kabinetjének kiadványa, Zalaegerszeg, 1983. 203 old.*)

Nyirkos Tibor

Andreas Hundszal: Cigánygyerekek

A szerző könyve bevezetőjében a tágabb társadalmi környezetből indul ki, hogy azután szűkítse a kört a gyermekvilágra. A vonatkozó szakirodalom széles skáláján mutatja be a cigányságot mint társadalmi réteget, majd elemzi a cigányok társadalmi hátrányos helyzetének jellemző sajátosságait. Ezt követi az iskolai hátrányos helyzet vizsgálata. Több kutatásra hivatkozva megerősíti azt a tényt, hogy az iskolai siker vagy sikertelenség korrelációban van a társadalmi réteghelyezettel. A cigánygyermek esetében ezt különösen figyelemre méltónak tartja. Konkrét szociometriai vizsgálatokra hivatkozva állítja, hogy a rossz tanulmányi eredményt mutató tanulók azokhoz a csoportokhoz tartoznak, akiket az osztályban a legkevésbé kedvelnek. E tanulókról a pedagógusok és az osztálytársak egyaránt minden konkrét tapasztalati alap nélkül egész sor negatív jellemvonást feltételeznek. Így pl. a rossz tanulmányi eredményhez a haló-effektus alapján negatív tulaj-

donságokat is társítanak. Ilyen „személyiségelmélet” nyomán vannak pedagógusok, akik pl. ápolatlan külsejű tanulóknak eleve rossz teljesítményt tulajdonítanak.

A továbbiakban a szerző különböző intelligenciateszt vizsgálatokat ismertet, melyeket cigánygyermekkel végeztek (*Gordon, 1923., Olejkar, 1971., Kvasay, 1975., Reiss, 1975., Sasso, 1971., 1972.*). E vizsgálatok egyöntetűen alacsonyabb eredményekről számolnak be a cigánygyermeknél a nem cigánygyermekhez viszonyítva. Nagyon érdekes összevetéseket tett *Sasso* rom és sinte cigánygyermek között. Szinte valamennyi teszt alapján jobb eredményeket ért el a sinte cigányok, mint a rombeliek. *Sasso* ezt a két csoport eltérő életviszonyaira vezeti vissza.

Olaszországban — a német viszonyoktól eltérően — a sinte cigányok túlnyomórészt nomadizáló csoportok, míg a rom cigányok zömében letelepedettek. A szerző szerint a nomadizálás lehetővé